

Aistimaisemat

Katkelma juhlaesitelmästä Pielisen altaan 25. symposiumissa Lieksan Vuonislahdessa, Paaterin kirkossa

Vuonislahti on tullut minulle erityiseksi paikaksi. Keväällä 2014 johdin yhdessä äänimaisematutkija Noora Vikmanin kanssa osallistavaa, EU-rahoitteista kehittämissuunnitelmaa Hiljaisuus ja kuunteleminen pohjoiskarjalaisen matkailu- ja kulttuurin resurssina. Projektin yhtenä tavoitteena oli kartoittaa maakunnan hiljaisia ja akustisesti kiinnostavia alueita, ja erinomaisena välineenä tähän työhön ajateltiin kokeilla aistielämäkerrallisia kävelyjä. Kirjailija Heikki Turusen ja muiden pohjoiskarjalaisten kanssa vuonna 2014 tehdyt kävelyt olivat samalla kokeilututkimusta, ”pilotti”, joka johti meneillään olevaan eurooppalaisten SENSOTRA-tutkimusprojektiin (ERC AdG 694893). SENSOTRA:ssa olemme nyt jo neljän vuoden ajan tutkineet kolmen eurooppalaisen keskiuuden kaupungin, Turun, Ljubljanan ja Brightonin asukkaiden aistikokemuksia elinympäristönsä muutoksesta.

Tänään tässä juhlaesitelmässä, nyt kun olemme kuvanveistäjä Eva Ryynäsen ateljeetalossa, keskityn yhteen Pielisen altaan tämänvuotisen pääteeman – Mielimaiseman – kannalta keskeiseen asiaan. Millaisia voisivat olla taiteilijoiden erityiset taidot tai tavat aistia ympäristöä? Mahdollistaako taiteen tekeminen tai taiteilijuus prosessina erityisiä suhteita ympäristöön, prosesseja, joita olemme SENSOTRA:n tutkijoiden kanssa kutsuneet yhteismuotoutumiseksi ympäristön kanssa. Heikki Turusen kanssa Vuonislahdessa tehdyn kävelyn jälkeen SENSOTRA-projektiin on osallistunut jo nelisenkymmentä eri alojen taiteilijaa eri puolilta Eurooppa, vanhoja ja nuoria taiteilijoita, joiden aistimisen tavat ja suhde elinympäristön havainnointiin ovat harjaantuneet yksilöllisin, toisistaan poikkeavin tavoin.

Aistielämäkerrallinen kävely tuo tuoreita ulottuvuuksia keskusteluihin taiteilijoista ja heidän ympäristösuhteistaan. Aineistossamme tilaa koetaan moniaistisesti. Tutkimissamme kaupungeissa taiteellinen toiminta saa aikaan keskinäisiä vaikutuksia ja vaikuttumisia ihmisten ja ympäristön välille. Kaupungin aistittavat ja kulttuurihistorialliset muutokset sekä kulttuuriset ja poliittiset kohtaamiset kytkeytyvät ihmisten elämänsuhteisiin ja muokkaavat sitä. Mutta kaikki lähti liikkeelle Vuonislahdesta. Toukokuisena kauniina päivänä lähdimme kävelylle Heikki Turusen ja Hupelin seminaarista mukaan kaapatun kirjailija Tuula-Liina Variksen kanssa. Heikki oli luvannut viedä meidät kävelylle lapsuutensa

ja nuoruutensa merkittävälle reitille, ja sen hän totisesti tekikin, Vuonislahden koulun pihasta laivarantaan.

Aivan alusta saakka Heikin puhe sisältää ihmettelystä siitä, miten pie-net asiat tekivät lapsen silloin, menneisyydessä, onnelliseksi: ”Höyryjuna vielä puksutti silloin. Se vihelsi ja höyryt puhalsi. Sitä juostiin katsomaan.” (HT.) Ja kun juhannus tuli, hänen isänsä antoi rahaa juuri ja juuri sen verran, että lapset saivat pullolliset limonadia ja paketin keksejä kylän kioskilta. Heikki osoittaa sormellaan: ”Tuossa istuttiin kannon päällä ja juhlimme sitä elämää. VOI HERRÄ ISÄ KUSE OLI HYVÄÄ se punanen limonaati ja keksi, keksi suussa rutisi. (HT.)” Ei edes Léonie-tädin tarjoama Madeleine-leivos Marcel Proustin (1871–1922) aistimustelun klassikkokirjassa Kadonnutta aikaa etsimässä olisi voinut maistua paremmalta kuin limonadin ja pyöreiden Ipnos-kekseiden yhdistelmä Heikille juhannuksena, kannonokassa istuessa.

Me kävelijät vietämme jonkin aikaa tienpätkällä koulun lähistöllä, entisten kauppojen edessä.5 Nyt alkaa Heikin muistoista tulla esiin jo ristiriitaisuuksia, enimmäkseen poliittisia. Tanssipaviljonki perustettiin Vuonislahteen vuonna 1958. Voi vain kuvitella millaisella voimalla, yhtäkkiä, työväenyhdistykseen liittyvät äänet tulivat kylään paviljongista: kesäaikaan tanssiyhteiden ääniä saattoi kuulla peräti kolmena iltana viikossa. Äänet kaikuvat kauas osittain siksi, että kylässä ei 1950–1960-lukujen vaihteessa ollut paljoakaan moottoriliikennettä, vain hevosiä, muutamia autoja ja 1950-luvulta eteenpäin mopoja ja moottoripyöriä. Tanssimusiikki värähteli koko kylän asujaimiston kehoissa ja mielissä kolmena iltana viikossa. Ihmisten ruumiit vaikuttivat siitä ja muodostivat joskus sykkiävän yhteisön, joskus tappellevankin, tanssilavan läheiselle vaaralle, jolta tappelun mökä kuului koko kylään. Kylän läpi kävellessämme Turunen luo aisteja, ääniä ja musiikkia kuvailemalla paitsi yhteisöjä myös erottelua. Äänistä kimpoaa laaja yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten vallan muotojen sarja.

Turusen kirjoitukset, kirjoista tehdyt elokuvat ja haastattelut, joita hän on antanut, ovat välittäneet nämä äänet, musiikin, atmosfääriin ja kuvat suomalaisten mielikuviin niin, että ne ovat kietoutuneet yhteen kulttuurisen omakuvamme kanssa jopa siinä määrin, että nämä äänet ja kuvat saavat joskus edustaa ”oikeaa historiaa” viidenkymmenen, kuudenkymmenen vuoden takaa. Tätä ilmiötä feministinen elokuvatutkija Anu Koivunen on toisessa yhteydessä kutsunut performatiiviseksi historiaksi eli esittäväksi historiaksi.

Perinneteollisuus usein ”kannibalisoit” pienet kertomukset. Jostakin paikasta, vaikkapa Kolista, jää vain yksi suuri kansallisromanttinen kertomus. Siksi minusta on esimerkiksi kirjailija Turusen kertomukset siitä, miten Koli näyttäytyi toiselta rannalta pienelle partiopojalle makkaran, viinan ja oksenuksen höyryisissä tuoksuissa, ovat niin hykerryttäviä. Simpauttajan polusta ei

puhuttu vielä kuusi, seitsemän vuotta sitten, kun me reitin kävelimme.

Maantieteilijä Tim Edensor onkin useaan otteeseen arvostellut perinneteollisuuden valikoivaa menneisyyden muistamista. Yhtenäisen tarinan ajatellaan palvelevan paremmin tuotteistamista, mutta tosiasiaa menneisyyden tulkittamisen kiinnostavan moninaiset ja ristiriitaiset mahdollisuudet kadotetaan yhtenäistämisen kannibalisoivassa prosessissa. Myös nostalgiatutkija Svetlana Boym väittää mainiossa teoksessaan nostalgian tulevaisuudesta, että konservatiivinen tarve entistää menneisyys, esimerkiksi kansallinen muisti, tavoittelee turhan yhtenäistä kertomusta. Harhaanjohtavan yhtenäisyyden metsästäminen sijasta jokapäiväisten, sosiaalisen muistin yhteisten viitekehysten avulla voidaan jäljittää useita erilaisia kertomuksia menneisyydestä. Nämä liittyvät yksilöllisiin muistoihimme epäselvin ja monitulkintaisin tavoin. Kari Hotakaisen tämän syksyn kirja Tarina kärjistää hienosti iloittellen tarinoitumisen. Itseäni ilahdutti erityisesti se, että Hotakaisen tarinassa ei ollut yhtä yksiselitteistä loppua. Siinä oli ensin Loppu ja lopun alku, sitten uudestaan Loppu, sitten Lopun alku. On päivänselvää, että Hotakainen on lopun kyllästynyt ja vihainen siihen yhteen ainoaan maaltapaon ja kaupungistumisen tarinaan, jota meillä on nyt vuosikymmenet tuputettu.

***

Seisomme laivalaiturilla, seisomme viimeisellä etapilla. Toukokuun ilta kääntyy tuuliseksi. Heikki lopettaa selkeään yhteenvedon koko kävelyn aisti- muistoista ja niiden merkityksestä hänen elämälleen:

Heikki sanoo, että tämä oli hänen ensimmäinen kontaktinsa ”suureen maailmaan” ja että laivaranta säilyy hänen muistissaan ”ikuisesti”:

Koko se elämän koreus ja riemu niin tavallaan tiivistyi tässä [nauraa] [-] eikö se oo aika säälittävää, että kaikki elämän makeus ja riemu tiivistyi näissä tanssilavan äänissä, ensin koulun keittolan hajuisa ja sitten niis- sä pallon mätkeessä ja kaupan pihan tuoksuissa ja täällä nämä ju- hannuksen ja kesäiltaan liittyvät muistot, joissa tuoksui savu ja makka- ran käristys ja humalaisten oksennus ja [nauraa] viina lemahteli, tuuli toi viinan hajun. Sitte opeteltiin kiljua tekemään ja juomaan ja se tuli siihen lisäksi sitten. Kyllä se, aika vähässä se riemunsa löyvettiin. Niin kesiin kuulu kylällä tuola tietenkin aina se isot Kirkkolan pellot, heinäniityn, heinäseipäitten tuoksu, timotein tuoksu, se kuulu sen ajan kesiin oleellisesti. Niitä on niin pirun paljon niitä muistoja ku rupesti niitä perää- mään. (HT.)

Mutta siirtykäämme vielä hetkeksi Turkuun, SENSOTRA-projektin kävelyhaastatteluihin. Saimmeko sieltä selville jotakin, joka auttaisi vastaamaan alussa esittämäni kysymykseen ”Millaisia voisivat olla taiteilijoiden erityiset taidot tai tavat aistia ympäristöä?”

Lyhyesti sanottuna: saimme selville

jotakin mielenkiintoista. Tutkimuksen osallistajat olivat monipuolisesti eri alojen taiteilijoita, joiden aistimisen tavat ja suhde elinympäristön havainnointiin ovat harjaantuneet yksilöllisin tavoin. Voimme jo tässä vaiheessa sanoa, että taiteen harjoittaminen ja arkisetkin taiteellisen tekemisen käytännöt tuottavat erityisiä tapoja havainnoida kaupunkiympäristöä ja sen aistimaiseman muutoksia.

Aistien rakentuminen vaihtelee paitsi kulttuurisesti ja historiallisesti myös yksilötasolla: aistijärjestykset ja havainnoinnin rutiinit ovat erilaisia. Esimerkiksi synestesiaa, niin kutsuttua aistien sekoittumista, tapahtuu joillakin ihmisillä muita useammin. Kaupunkien aistielämäkerrallisten kävelyiden reiteillä tuli esiin se, kuinka merkitykselliset paikat kaupungissa nivoutuivat taiteellisiin prosesseihin sekä taiteen tekemiseen, ja syntyy vaikuttumisia.

Emme siis löytäneet Turusta vain urbaania, markkinavetoista ”pöhinää” (Juhana Venäläistä lainatakseni) vaan myös arjen satunnaisia, piiloon jääviä ja harvoille jaetuja esteettisiä kokemuksia. Yksi esimerkki tällaisesta taiteutumisen muodosta on kaksi vuotta Turussa asuneen taideopiskelijan ja live-roolipelaajan Kuuran kävelyllä näyttämä, ruohon alle piilotettu viesti. Hän tiesi lapun olemassaolosta, sillä hän etsi sitä ruohikosta tovin ennen sen löytämistä ja tutkijalle näyttämistä.

Kuuran löytämä Aurajoen varren nurmikkuon piilotettu viesti.

Vaikka jotkin tekemistämme aistielämäkerrallisista kävelyistä muistuttivat muodoltaan hyvin valmistelua historiallista opaskierrosta, osa kävelijöistä otti hyvin erilaisen lähestymistavan ja jakoi kanssamme sellaisia häivähtäviä hetkiä ja havaintoja, joilla on vain vähän tekemistä kaupungin standarditarinoiden kanssa.

Aistimustelukävelyillä, luonnossa, kyläympäristöissä, kaupunkien viheralueiden ja puistojen liepeillä pääsemme lähelle tiivistymää, joka syntyy tavallisen ja ainutkertaisen eli ihmeellisen yhdistymisestä. Vuonislahdelle, Heikki Turusen kanssa tehtyyn kävelyn lopuksi palatakseni: Turusen tapauksessa on ilmeistä, että pienet aisti-ilot ovat suoneet ja suovat yhä hänelle tuntee siitä ihmeellisestä, johon arkipäiväinen voi yhdistyä.

Helmi Järviluoma-Mäkelä

Joulukonsertti päättää XIII Pielinen Soi -festivaalin 2020

Solistina baritoni Juha Kotilainen

XIII Pielinen Soi -festivaali 2020 päättyy baritoni Juha Kotilaisen ja Nova Ensemble pianotrioin perinteiseen joulukonserttiin Brahe-salissa Lieksassa perjantaina 18.12.

Konsertin solisti, kansainvälisesti arvostettu baritoni, Juha Kotilainen tunnetaan valovoimaisena ja monipuolisena tulkitsijana. Pohjois-Karjalassa häntä on kuultu usein mm. Joensuun Oopperayhdistyksen produktioiden solistina. Konsertin ohjelmassa on mm. Juha Kotilaisen läheisen sukulaisen, Otto Kotilaisen sekä tuttuja että hieman tuntemattomampia joululauluja,

kuten Varpunen jouluamuna.

Produktiosta riippuen 3-15 muusikosta koostuva Matti Makkosen johtama Nova Ensemble on esiintynyt vuodesta 2008 sadoin konsertein koti- ja ulkomailla – Juha Kotilaisen kanssa mm. Georgiassa ja Venäjällä. Yhtye on viime vuosina ollut myös mukana useilla äänilevyillä mm. laulajien – Eija Ahvo, Juha Kotilainen, Johanna Rusanen-Kartano, Esa Ruuttunen ja Annastiina Tahkola – kanssa.

Joulukonsertissa 18.12. Nova Ensemble –pianotrioin muodostavat Maija Teikari

(piano), Susanna Mieskonen-Makkonen (viulu) ja Matti Makkonen (sello).

Brahe-salissa Lieksassa perjantaina 18.12. klo 18 alkava Joulukonsertti kestää noin tunnin. Koronarajoitusten vuoksi konserttiin on myynnissä vain rajallinen määrä pääsylippuja. Lippuja saa ennakkoon nettilipusta ja ovimyynnissä suositaan korttimaksua. Lisätietoja www.pielinensoi.fi.

Matti Makkonen
Taiteellinen johtaja
Pielinen Soi -festivaali

